

Jméno a příjmení:	Samuel Kriška
UČO:	496958
Název, kód předmětu:	Imaginace a interpretace, PSYb2080
Vyučující:	Mgr. Jan Krása, Ph.D.
Datum odevzdání:	28.6.2022

Dead Man (1995)

Film *Mrtvy muž* režiséra Jima Jarmuscha som si vybral pre interpretácia z dôvodu, že ma už dávnejšie pri prvom zhladnutí zaujal a túto prácu by som rád využil ako príležitosť na hlbšie ponorenie sa do diela, ktoré som už mal v pláne aj iba čisto pre uspokojenie vlastnej zvedavosti. Dielo nezávislého amerického režiséra natočené výhradne v monochromatických farbách čiernej a bielej je súčasťou novej vlny western filmov, ktoré v osemdesiatych rokoch skoro úplne vymizli a málokto čakal že sa ešte ako žáner v nejakej podobe objavia. *Mrtvy muž* býva označovaný aj ako Indie alebo acid-western, z dôvodov ktoré budú verím čitateľovi čoskoro zrejmé.

Rád by som sa najprv venoval príbehu samotnému a chronologickému interpretovaniu jednotlivých scén a neskôr sa posunul k všeobecnejším záverom a myšlienkam. Prvým obrazom je citát belgicko-francúzskeho básnika a maliara Henriho Michauxa: „*It is preferable not to travel with a dead man*“ (je lepšie necestovať s mŕtvym mužom), počas ktorého sa už sugestívne z pozadia vynárajú nezameniteľné zvuky idúceho vlaku. Pohľad naňho je nám už čoskoro dopriaty aby sa naplnila predstava vytváraná zvukom v mysli a vzápätí sledujeme vo vnútri uháňajúceho vozňa prekvapivo chlapčenskú tvár mladého Johnnyho Deppa. Kamera, strih a zvuk realisticky zobrazujú úmornú a zdĺhavú cestu vlakom naprieč krajinou, kým každý prestrih na drsne pracujúci stroj sprevádzajú vynárajúce sa sóla elektrickej gitary Neila Younga, ktorá bude v podstate jedinou hudobnou zložkou naprieč celým filmom. S meniacim rázom krajiny uháňajúcej popri trati sa mení aj osadenstvo vlaku ako si môžeme spolu s hlavným hrdinom všímať pri každom prebudení z polospánku. Cesta vlakom nás pomyselne zavezie spolu s Johnny Deppom ďalej a ďalej od civilizácie a vzdáva hold westernovému žánru. Z krátkeho rozhovoru s vlakvedúciim sa môžeme o našom hrdinovi dozvedieť zopár cenných informácií. Cestuje z Cleavlandu a mieri do mesta *Machine*, ktoré je zjavne konečnou zastávkou železnice, kvôli pracovnej ponuke, ktorú prijal skrze list. Bola mu prisľúbená práca účtovníka v oceliarni. Obaja rodičia mu nedávno zomreli a snúbenica, ktorú mal už jeho snúbenkou z nejasných dôvodov nie je. Je teda, dalo by sa povedať, v situácií kedy všetko stratil a ide vpred novému, neznámemu, a ako mu vysvetľuje vlakvedúci aj neistému životu. Pár minútový prológ pritvrzuje na intenzite až vyvrcholí scénou kedy divokí zálesáci začnú strieľať z okien vlaku bizóny a mladého účtovníka z civilizovaného sveta každý výstrel dvihne zo sedadla. Úvod na divoký západ režisér zakončil nástupom tituliek a navnadený divák sa už môže tešiť na skutočný začiatok.

Mesto *Machine* vyzerá verne svojmu menu aj tomu ako ho nazval vlakvedúci a síce pekľom. Blatisté ulice sú plné drsnosti, násilia, smrti, špiny a sexu. Industriálne, prašné, temné mesto vydáva pekelné zvuky ako diabolský stroj. Naš hrdina zamieri do útrov beštie. V oceliarni

dostáva ďalšiu facku. Rýchlo zistí že „zdrap papiera“ mu v týchto končinách žiadne miesto negarantuje a bolestivo sa omeškal. Jeho miesto už dostal iný účtovník a po osobnom strete s majiteľom oceliarní Johnom Dickinsonom (Robert Mitchum) môže byť rád že vyviazol živý a zdravý. Takto sa hneď na začiatku filmu dostáva do tragickej, zdalo by sa, bezvýhodiskovej situácie. William Blake, ako sa hlavný hrdina volá, je bez perspektívy a hlavne bez peňazí uviaznutý v tomto nehostinnom pekle na kraji sveta a v čiernobielych prevedení je jeho situácia pôsobiaca ešte úzkostnejšie. Tu však stretá bývalú prostitútku Thel, vyrábajúcu kvety z papiera, ktorá pôsobí v tomto prostredí so svojimi snami ako päť na oko a Williamovi svitá aspoň malá nádej. Pomáha jej z bahna v ktorom ju nájde padnutú a ona ho pozýva k sebe domov. Okrem nocľahu sa mu dostáva aj pozornosť a potešenie od mladej peknej ženy a zdalo by sa že osud sa nad ním zlutoval. Tu ich však preruší bývalý priateľ Thel a v amoku nakoniec vystrelí. Gulka zasiahne Thel ktorá kryje Williama svojím telom no prejde cez ňu a uviazne v ňom. Na rozdiel od nej však prežije a chopí sa jej skrytej zbrane. Potom čo v sebeobrane strieľa do útočníka a zabíja ho, rýchlo uteká cez okno a von z mesta na kradnutom tátošovi.

Keď sa polomŕtvy hrdina preberá vidí nečakanú tvár. Indián *Nobody* alebo Nikto (Gary Farmer), ako preferuje byť oslovaný, sa ho ujal a postaral oňho po tom čo upadol do vyčerpaného delíria. Po tom čo sa dozvie jeho meno si ho okamžite Nikto spája s rovnomenným významným anglickým básnikom. Indiánova znalosť angličtiny rovnako ako anglickej literatúry v týchto divokých končinách pôsobí veľmi surreálne. Považuje nášho hlavného hrdinu za prevtelenie básnika a rozhodne sa ho sprevádzať na ceste k oslobodeniu jeho duše alebo aj smrti. Cestuje s mŕtvym mužom cez divočinu a postupne sa dozvedáme niečo o tejto postave. Rovnako ako Johnny Depp je vyvrhľom svojej spoločnosti. Dozvedáme sa totižto že muž, ktorého William zabil bol synom Johna Dickinsona a ten naňho teraz vypísal odmenu a poslal po jeho stope troch vychýrených hrdlorezov.

William Blake nachádza na svojej ceste niečo čo určite nečakal. Namiesto práce a nového života skončí na putovaní cez divočinu kde pôsobí sprvu ako mimozemská entita. Nachádza smrť a vydáva sa jej postupne v ústrety. Internacionalizuje sa s básnikom a objavuje iné kultúrne vnímanie života aj smrti. Psychadelická odyssey do divočiny mi veľmi pripomenula podobné motívy napríklad vo filme *Apocalypse Now* od Francisa Ford Coppolu, či knihu Josepha Conrada *Srdce Temnoty*. Filozofické dialógy v oboch filmoch dávajú materiál na zamýšľanie sa ešte nadhlo. Pokiaľ by sme sa mali ponoriť do hľadania archetypov, postava Nikoho bude určite najvd'áčnejším materiálom pre analýzu. Sprevádza Williama Blakea a určitým spôsobom dopĺňa tohoto ako by niekto paradoxne povedal *Everybody* (každého, hocikoho). Podľa Marie-Louise Von Franz (1998) sa postava sprevádzajúca hrdinu, svojím spôsobom primitívnejšia a inštinktívnejšia, nie však nutne morálne menejcenná nazýva aj mužským tieňom. Tento archetyp tieňa môže byť zastúpený aj priamo v osobe hrdinu, ktorý sa potom štiepi na pozitívnu a svoju démonickú stránku. Ako autorka ďalej rozvádza často je tieň zastúpený dvoma rôznymi postavami, ktoré zhmotňujú tieto vnútorné pozitívne a negatívne faktory hrdinu. Archetyp tieňu neoddeliteľne súvisí s individuálnou cestou jedinca, hľadaním zmysla a integráciou do osobného života, no taktiež s nevedomými časťami psyché. Nikto sa objavuje na ceste Williama Blakea v momente kedy opúšťa civilizáciu, to známe a vedomé, a dostáva sa do neznámej divočiny – teritória nevedomia. Práve tu za pomoci svojho tieňového sprievodcu môže hrdina v nevedomých obsahoch, ktoré sú mu otvárané nachádzať a prijímať svoj osud a smrť, ktorá ho, zdá sa, neodvratne čaká. Moja interpretácia v prípade filmu *Mŕtvy muž* je, že kým pozitívny aspekt tieňa je symbolizovaný postavou Nikoho, ten negatívny a démonický rastie vo vnútri Williama Blakea a súčasťou jeho cesty je spoznávať sa s ním a objavovať ho. Zbraň sa stáva súčasťou jeho ruky, používa ju namiesto slov, ako predpovedal Nikto a vďaka tomu sa učí zabíjať a „prežiť“ až do svojej smrti. Toto zobrazenie negatívneho tieňa teda nie je nutne démonické, skôr sa mi naskytá myšlienka akoby Nikto učil nášho hrdinu o tom kým je a ako prijať aj túto

svoju novú stránku osobnosti. Je to teda tieň, ktorý je možné integrovať, čo sa počas cesty Williama Blakea deje, až po moment kedy ho jeho tieňový sprievodca Nikto opúšťa a zdá sa že je dokonané aj po stránke integrácie negatívneho tieňa. Von Franz (1998) to nazýva energetickým procesom premeny vo vnútri bytostného Ja a po tejto stránke je myslím cesta nášho hrdinu úspešná. Zrejme preto na mňa film nepôsobí beznádejne a smutne, i keď rozhodne melancholicky áno.

Naprieč filmom sa dá interpretovať viacero ideologických rovín. Je sociálno-environmentalistickým svedectvom o tom ako kapitalistická spoločnosť (v Amerike) ničí nielen prírodu ale aj jej pôvodných obyvateľov. Krása divokej prírody a múdrosť indiánov stojí v ostrom kontraste k barbarskosti, špine a nespravodlivosti „civilizovaného sveta“. Jasne môžeme vidieť na akých hodnotách stojí už od momentu kedy cestujúci vo vlaku strieľajú divoké zvieratá len tak z kratochvíle. Je svedectvom o korupcii duše prostredím v ktorom sa nachádza. Z morálneho pacifistu, čistého a upraveného mladého muža sa rýchlo stáva vrah a hľadaný zločinec. Postupne prijíma svoj osud a stotožňuje sa s tým kým sa stáva. Taktiež sa dá pozerat' na film iba ako na príbeh cesty k smrti, ktorá nás koniec koncov čaká všetkých a vyrovnávaníu sa s ňou. Z pohľadu bežného človeka je príbeh Williama Blaka príbehom neúspechu. Namiesto kariéry a nového života nezarobí za celý čas ani korunu, stáva sa vyvrhel'om na ceste k vlastnej smrti a mizne v divočine. Ťažko povedať či sa náš hrdina stáva mŕtvym v momente kedy ho zasiahne guľka, pri tom keď zabije prvého muža, v momente keď si uvedomí a uzná že je skutočne mŕtvym mužom alebo až úplne na konci svojej smrti. Povedal by som že film sa nám snaží povedať niečo o tom, že smrť nie je jeden vyhranený moment ale cesta a dalo by sa tým pádom tvrdiť, že od momentu kedy si to človek uvedomí je život umieraním a s tým je potrebné sa vyrovnat'. Z časti je teda dielo kultúrno-antropologickým v zobrazovaní smrti a jej vnímania. Pri vstupe do mesta *Machine* vidíme množstvo symbolov smrti. Nachystané prázdne truhly, lebky mŕtvych zvierat, kosti ale na druhú stranu aj malé dieťa s matkou či promiskuitnú scénu na rohu domu kde si *cowboy* užíva orálny sex, čiže takpovediac, snád' s troškou nadsázky symboly života. Pri jednom z prvých rozhovorov sa Nikto pýta Williama Blakea či zabil bieleho muža, ktorý zabil jeho. On sa pousmeje a odpovie že predsa nie je mŕtvym. Z toho vidno že zatiaľ nič takéto neakceptoval no nevedomky ale zjavne dobrovoľne nastupuje na cestu, ktorú mu indián nachystal ako potrebnú. Básnik William Blake je predsa mŕtvym muž a tak je potrebné vrátiť všetko do rovnováhy.

Zaujímavou interpretáciou by bolo vychádzať z faktu že Jim Jarmusch je rovnako ako William Blake z Ohia a tak by sa jeho príbeh dal chápať aj ako obraz režisérovej osobnej odysey. Je náročné sa na film pozrieť ako celok a snažiť sa niečo si z neho vziať. Je plný pomalých symbolických scén, ktoré samy by sa dali interpretovať aj bez kontextu, záberov ktoré pre celok zdá sa nemajú žiadny zmysel a v divákovi rezonuje pocit tušenia že niečo veľké malo a chcelo byť vypovedané a odkryté, no nikdy k tomu nedošlo. Vďaka tomu to pre mňa nebol film na ktorý by som mohol zabudnúť. Silné scény utkvajú v mysli snažiacej sa z nich vyvodit' nejaký zmysel a týmto rovnako ako svojou náhodnosťou a drsnosťou mi prišiel film omnoho realistickejší a symbolizujúci ľudský život viac ako čokoľvek iné.

Zdroje:

Franz, M.-L. von. (1998). *Psychologický výklad pohádek : smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie* (Vyd. 1.). Portál.